

คำแปลคำปริกัฏฐ์โลกบัพที่ปกสาร

ขอนอบน้อมแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ นั้น
ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด ผู้ประทาน (พระธรรม)

อันประเสริฐที่สุด ทรงเป็นอัครนายกของโลก ทรงเป็นเผ่าพันธุ์ของโลก ทรงเป็น
พระมหาวีระ^๒ ทรงเป็นพระโลกนาถ^๓ อนึ่ง พระอัครมโหิตที่พระโลกนาถผู้ทรงเป็น
อาจารย์เอกของโลกแม้พระองค์นั้นทรงมูซาแล้ว ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระสัทธรรมนี้ อัน
ลึกซึ้ง อันสูงส่ง ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้ (พระสงฆ์) ผู้สูงสุดของคณะ ผู้เป็นโอรสของ
(พระพุทธเจ้า) ผู้ทรงเป็นที่พึ่งอันเลิศของโลก ผู้เป็นแก่นสารของผู้แสวงหาความหลุดพ้น
หลายในโลก ด้วยเศียรเกล้า

- ๑ เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้เป็นหัวหน้าอันเยี่ยมยอด, ผู้นำที่ถึงที่สุด
- ๒ เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้มีความเพียรอันยิ่งใหญ่, ผู้แก้ดวงอ่า
- ๓ เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลก
- ๔ ธรรมอันดี, ธรรมที่แท้, ธรรมของสัตบุรุษ, หลักหรือแก่นศาสนา มี

๓ ประการคือ

- ๑. ปริยัติศีลธรรม คือ เก่าสิ่งสอนที่จะต้องเรียน ได้แก่ พุทธวจน
- ๒. ปฏิบัติศีลธรรม คือ ปฏิบัติทำอะไรจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ อธิฐานจิตมรรค หรือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา
- ๓. ปฏิเวธศีลธรรมคือ ผลอันจะพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติให้แก่ มรรค ผล และนิพพาน

ดู พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (พระนคร : มหาจุฬาลงกรณ -
ราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๗๖.

ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระรัตนตรัย^๑ อันเป็นแหล่งสะสมบุญอันใหญ่ด้วย กำจัดอับถวายเป็น
 ทั้งหลายโดยมิเหลือ ถวายเกณแห่งพระรัตนตรัยนั้น อากัณฐ์(พระดำรัส) ที่พระมุนี ๒
 ครัสไว้ คือเอา (ข้อความ) ที่เป็นแก่นสารในกัมภีร์ที่เหลือ จักร้อยกรอง (กัมภีร์)
 โลกปทีปที่ปกสารโดยย่อ เพื่อให้หาทั้งหลายทราบเหตุอันเป็นแก่นเกิดของโลกทั้ง ๓^๒
 ที่พระชินเจ้าแสดงไว้โดยชอบ ขอท่านทั้งหลายจงสำเหนียกเป็นนิตย์อย่างก็ซึ่งข้อความที่
 ข้าพเจ้าทราบซึ่งอยู่

๑ แก้วอันประเสริฐหรือสิ่งล้ำค่า ๓ ประการ , ซึ่งสำหรับเคารพบูชาสูงสุด
 ของพุทธศาสนิกชน ๓ อย่างคือ

๑. พระพุทธรูป พระผู้ตรัสรู้เองและสอนผู้อื่นให้รู้ตาม

๒. พระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหลักความจริงและหลักความ
 ประพฤติ

๓. พระสงฆ์ หมู่สาวกปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า

ดู พระราชวรมุนี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (พระนคร : มหาจุฬาลงกรณ -
 ราชวิทยาลัย , ๒๕๑๘), หน้า ๖๘.

๒ เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้เป็นนักปราชญ์

๓ ฤภาคผนวชวิทยานิพนธ์ หน้า ๑๕๐

ศูนย์วิจัยทั่วไป
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในคถาถา นั้น คำว่า "โลกนพที่ปก" อธิบายว่า การแสดงการบังเกิดของโลกทั้ง ๓ ในคำว่า "โลกนพที่ปก" นั้น คำว่า "โลก" หมายถึงโลก ๓ คือ สังขารโลก สัตตโลกและโอกาสโลก ในโลกทั้ง ๓ เหล่านี้แห่งทวารสังขารโลกตามที่มีมาในพระพุทธรูป - วณะที่ตรัสไว้ว่า "สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร" เป็นโลกหนึ่ง "โลกเที่ยงแวงโลกไม่เที่ยง" หนึ่งทวารว่าเป็นสัตตโลกตามที่มีมาในพระพุทธรูปวณะที่ตรัสไว้ หนึ่งทวารโอกาสโลกตามที่มีมาในพระพุทธรูปวณะที่ตรัสไว้ว่า "จงจักษุและแวงอาทิตย์ยอมโจรไป ย่อมส่องทักทั้งหลายให้สว่างรุ่งโรจน์ มีประมาณเพียงใจ โลกนี้ภวันส่วนมีประมาณเพียงใจ ย่อมมีอยู่ อำนาจของท่านยอมมีอยู่ในโลกนั้น"

สังขารโลก ความจริงโลก ๑ คือ โลกที่สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร โลก ๒ คือ นามและรูป โลก ๓ คือ เวทนา ๓ โลก ๔ คือ อาหาร ๔ โลก ๕ คือ อุปาทาขันธ์ ๕ โลก ๖ คือ อายตนะภายใน ๖ โลก ๗ คือ วิญญาณฐิติ ๗ โลก ๘ คือ โลกธรรม ๘ โลก ๙ คือ สัตตาวาส ๙ โลก ๑๐ คือ อายตนะ ๑๐ โลก ๑๒ คือ อายตนะ ๑๒ โลก ๑๔ คือ ขาตุ ๑๔ *

ในข้อความนั้น คำว่า โลก ๑ เป็นคำถาม คำว่า สัตว์ดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร เป็นคำตอบ ในบททั้งปวงที่ทวารคำถามและคำตอบโดยนี้ คำว่า ๑ ในข้อความนี้ หมายความว่าอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า โลกนั้น หมายความว่า เป็นสภาพสลายไปและกำตายไป คำว่า ดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร หมายความว่า ดำรงอยู่ได้เพราะปัจจัย ถูกคำว่า อาหารในประโยคเป็นต้นว่า นี้เป็นอาหารแห่งการบังเกิดขึ้นของภวันซึ่งไม่บังเกิด ตามที่กล่าวมานี้ ความจริงแล้วสัตตีสัตว์ รวมเข้าด้วยกัน คำว่า สัตว์ทั้งปวง ก็แสดงว่า สัตว์ดำรงอยู่ได้เพราะอาหารนั้น โดยบรรยายตรง ๆ ก็หมายถึงสังขารธรรม ไม่ใช่ สัตตธรรม เพราะฉะนั้น สังขารโลกแห่งทวารตามที่มีมาในพระพุทธรูปวณะว่า ดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร

* อรรถาภิธานศัพท์วินัย, หน้า ๑๕๔.

(มีคำท้วงว่า) ถ้าเปิดเป็นแฉกนั้น ทำไมพระผู้มีพระภาคจึงตรัสพระคำที่ว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเล่า (เฉลยว่า) ถ้าให้เป็นเทคนิคนั้นเป็นมุกคลาธิษฐาน^๑ (ท้วงต่อไปว่า) ข้อนี้ไม่เป็นโทษ แต่เพราะเหตุไรในบางแห่งทรงระบุพระภาคเจ้าทรงแสดงเทศนาเป็นมุกคลาธิษฐาน ในบางแห่งทรงแสดงเทศนาเป็นธรรมาธิษฐาน (เฉลยว่า) เพราะความพิลาศแห่งพระเทศนาและเพราะอริยาก็ยากจะไวเยยสัตว์ แท้จริงพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ทรงพระภาค ทรงถึงพร้อมด้วยคุณความดีตลอดแห่งเทศนา พระองค์ยอมทรงแสดงธรรมในที่บางแห่งกระทำให้เป็นมุกคลาธิษฐาน ในที่บางแห่งกระทำให้เป็นธรรมาธิษฐานตามที่ตั้งทรงขอพระทัย อนึ่ง เวไนยสัตว์เหล่าใดไม่ได้ก้าวเข้าสู่ทางแห่งพระศาสนา ก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นมุกคลาธิษฐานแก่เวไนยสัตว์เหล่านั้น เวไนยสัตว์เหล่าใดได้ก้าวเข้าสู่ทางแห่งพระศาสนา ก็ทรงแสดงพระเทศนาเป็นธรรมาธิษฐานแก่เวไนยสัตว์เหล่านั้น พระเทศนาที่เป็นมุกคลาธิษฐานมีสมมุติสัตย์จะเป็นวิสัย พระเทศนาอีกแบบหนึ่งมีปรมัตถสัตย์จะเป็นวิสัย พระเทศนาแบบแรกมีระกฎณาเป็นคุณชาติก็ถือถูก พระเทศนาแบบหลังมีพระบัญญัติเป็นคุณชาติก็ถือถูก

(ฟังทราบอธิบายในข้อนี้) นามและรูป ด้วยความหมายของนามไม่ครอบคลุมถึงพระนิพพาน เนื่องจากพระนิพพานเป็นภาวะมีใช้โลก (มีคำท้วงว่า) ก็ในแก่

^๑ การแสดงธรรม, การชี้แจงแสดงความรู้ มี ๒ แบบ คือ

๑. มุกคลาธิษฐานเทศนา เทศนามีมุคคัลเป็นที่ตั้ง, เทศนาข้างคน, แสดงโดยยกกันขึ้นข้าง, ยกคนเป็นหลักฐานในการอธิบาย
๒. ธรรมาธิษฐานเทศนา เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง, เทศนาข้างธรรม, แสดงโดยยกหลักหรือตัวสภาวะขึ้นข้าง.

ปฏิศ.อ. ๓๗.

ดู พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (พระนคร : มหาจุฬาลงกรณ - ราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๓๖.

คำรองอยู่ได้เพราะอาหาร แม้ธรรมทั้งหลายคือมรรคและอ้อมปรากฏความเป็นโลกด้วยอาหาร
 มีความเป็นไปสืบเนื่องด้วยปัจจัยมีสี่หรือ เจ็ดอย่าง ไม่ปรากฏความเป็นโลก การอ้าง
 ถึงธรรมทั้งหลายคือทุกขสังขารที่พึงกำหนดรู้ (พระผู้ทรงพระภาคเจ้า) ทรงประสงค์ว่า
 โลกในที่นี้ อักขัยหนึ่ง สภาวะใดที่ถูกเข้าใจว่าประกอบด้วย ย่อมแปลกรายไป สาขาหนึ่ง
 ชื่อว่าโลก โลกุตตรธรรม^๑ ไม่เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ความที่โลกุตตรธรรมอันเว้น
 จากการถือเอาความหมายนั้นเป็นสภาพที่ชื่อว่าโลกจึงไม่มี เพราะเหตุนี้ซึ่งเห็นว่า
 (พระผู้ทรงพระภาคเจ้า) ทรงถือเอาโลกียจิต ๘๑ กวงและเจตสิกธรรม ๕๒ กวง^๒
 ด้วยศัพท์ว่านาม ซึ่งทราบวารูป ๒๘^๓ แม้ทั้งหมด ด้วยสามารถแห่งมหาภูตรูปและ
 อูปาทายรูป พระผู้ทรงพระภาคเจ้าทรงถือเอาด้วยศัพท์วารูป

ชื่อว่าเวทนา ๓ คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนาและอุเบกขาเวทนา ชื่อว่า
 อาหาร^๔ คือ กวพิการอาหาร ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหารและวิญญาณาหาร ๔

^๑ ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก, สภาวะพื้นโลก ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ และ
 นิพพาน ๑.

^๒ ตูภาคผนวกวิทยานิตยฉบับนี้, หน้า ๑๕๗

^๓ ตูภาคผนวกวิทยานิตยฉบับนี้, หน้า ๑๕๘

^๔ อาหารคือ สภาวะที่นำมาซึ่งผลโดยความแปะปัจจัยจำรูปธรรมและนามธรรม
 ทั้งหลาย, เครื่องกำจุนชีวิต, สิ่งที่หล่อเลี้ยงร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดกำลังเวริญ
 เต็มโตและวิวัฒน์ได้ มี ๔ ประการคือ

- ๑. กวพิการอาหาร อาหารคือ กำข้าว
- ๒. ผัสสาหาร อาหารคือผัสสะ
- ๓. มโนสัญเจตนาหาร อาหารคือมโนสัญเจตนา
- ๔. วิญญาณาหาร อาหารคือวิญญาณ

ดู พระราชวรมุนี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (พระนคร : มหาจุฬาลงกรณ --
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๒๘.

ในอาหารทั้ง ๔ นั้น กวฬิการอาหารได้ชื่อว่าอาหารเพราะเป็นสภาพนำมาซึ่งรูปอันมีใจรูป
เป็นที่ ๔ ฉัสสะได้ชื่อว่าอาหารเพราะเป็นสภาพนำมาซึ่งเวทนาทั้ง ๓ มีในัญเจตนา
ได้ชื่อว่าอาหารเพราะเป็นสภาพนำมาซึ่งปฏิสนธิในภพทั้ง ๓ วิญญาณได้ชื่อว่าอาหารเพราะ
เป็นสภาพนำมาซึ่งนามและรูปในขณะปฏิสนธิ

ชั้นอันเป็นอารมณ์ของอุปาทานชื่อว่า อุปาทานชั้น ที่ชื่อว่าอายตนะภายใน ๖
คือ อายตนะอันมีากายตนะเป็นต้นมีอายตนะเป็นที่สุด วิญญาณฉฐิติ ๖ คือ มีกายต่างกัน
มีสัญญาต่างกัน มีกายต่างกันมีสัญญาอย่างเดียวกัน มีกายอย่างเดียวกันมีสัญญาต่างกับ
มีกายอย่างเดียวกันมีสัญญาอย่างเดียวกัน ใจความในบทที่เพื่อพึงทราบโดยนัยนี้ มนุษย์
ทั้งหมด เทวดาในชั้นกามาวจรทั้ง ๖ วิปัติกะบางพวก ท่านกล่าวว่ามกายต่างกับ
มีสัญญาต่างกัน มนุษย์อันหาประมาณมิได้ในจักรวาตอันหาประมาณมิได้ มนุษย์แม้ ๒ คนที่
เหมือนเป็นคนเดียวกันไม่มเลย เนื่องด้วยอำนาจอิทธิพลอันเป็นต้น ในบางแห่ง
ที่มองดูแต่ยอมเหมือนกันเห็นคนคนเดียวก็ด้วยอิทธิพลหรือด้วยสัญญา

๑. ชั้นนี้ยังเกี่ยวข้องกับกาม, ภพที่มีอารมณ์เป็นเลิศ, โลกที่มีแต่ความสุข, แนวโลก
เรียกเต็มว่า ฉกบาพจรสวรรค์หรือ กามาวจรสวรรค์ ๖ ได้แก่

๑. จาคุมหาราชจิกา สวรรค์ที่หาวมหาราช ๔ หรือ ท้าวจุตโลกบาลปกครอง
คือ ท้าวธรรมา จอมกษัตริย์ครองทิศตะวันออก ท้าววิรูปหก จอมกษัตริย์ครองทิศใต้
ท้าววิรูปักษ์ จอมกษัตริย์ครองทิศตะวันออก ท้าวภูเวรหรือเวสสวัณ จอมกษัตริย์ครองทิศเหนือ

๒. กาวคังษ แคนที่อยู่แห่งเทพ ๓๓ มีท้าวสักกะหรือพระอินทร์เป็นจอมเทพ
บางที่เรียกไตรตรึงส์

๓. ยามา แคนที่อยู่แห่งเทพผู้ปราศจากทุกข์ มีท้าวสุขามเป็นผู้ปกครอง

๔. กุสสิต แคนที่อยู่แห่งเทพผู้มีเอิบถัยสิริสมบัติของตน มีท้าวสันกุสสิตเป็นจอมเทพ
ถือกันว่าเป็นที่อุปบัติของพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายก่อนจะ เป็นพระพุทธรเจ้า และไว้เป็นที่
อุปบัติของพระพุทธรเจ้า

๕. นิมนานรค์ แคนแห่งเทพผู้มีเอิบถัยนิรมิต มีท้าวสุกนิรมิตเป็นจอมเทพ

๖. ปรมนิมิตกาวสวัคี แคนแห่งเทพผู้มีสมบัติที่ผู้อื่นนิรมิตให้ มีท้าวสวัคีเป็นจอมเทพ

พี่น้องตราบนั้นก็ยังไม่ปลงก่อนอยู่นั้นเองในอาการมีการมอง การเหลียว การพูด การ หัวเราะ การเดินและการยืน เป็นต้น ด้วยอำนาจปฏิสนธิสัญญาที่เป็นทิเหตุกะบ้าง ทุเหตุกะบ้าง อเหตุกะบ้าง เพราะเหตุที่นั้นมนุษย์แม้ทั้งหมดจึงเป็นพวกมีกายต่างกันมี สัญญาต่างกัน

อนึ่ง ในพวกเทวดารัศมีกามาบรรพทั้ง ๖ บางพวกมีกายสีเขียว บางพวกมีกาย สีเหลือง เป็นต้น และปฏิสนธิสัญญาของเทวดาเหล่านั้นเป็นทิเหตุกะบ้าง ทุเหตุกะบ้าง เพราะเหตุที่นั้น (เทวดา) จึงเป็นพวกมีกายต่างกันมีสัญญาต่างกับ ส่วนวินิปาติกะบางพวก เป็นพวกที่สืบมาจากนาคทั้ง ๔^๑ ได้แล้ว พึงเห็นแน่ชัดอีกชั้นในอุตตรมารกา^๒ บิยักรมารกา^๓ ผู้มีธรรมอันบริบูรณ์แล้ว เป็นต้น

๑ ภาวะหรือที่อุปปราศจากความเจริญ เรียกว่า อมาย มี ๔ อย่างคือ

- ๑. นีระยะ นรก, สภาวะหรือที่อื่นไม่มีความสุขความเจริญ ภาวะเวราร้อน กระวนกระวาย
- ๒. คีรัจฉานโยนิ กำเนิดกีรัจฉาน, พวกมีคัมภีร์เขลา
- ๓. ปิตกวลีสย แคนเปรงต, ภูมิแห่งผู้หิวกระหายไร้สุข
- ๔. อสุรกาย พวกอสุร, พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง

พ.อ.ค. ๒๔/๒๕๓๓/ ๓๑.

๒ ชื่อนางยักษิณีคนหนึ่งซึ่งเป็นมารดาของบุษยเสนและอุตตรา ครั้นหนึ่งเมื่อนางยักษิณีนี้เดินผ่านวัดพระเวศวันใน เวลาพระอาทิตย์จะอัสดงเพื่อหาอาหาร โดยมีลูกสาวอยู่ที่สะเอว และลูกชาย หตอนเห็นบุษยเสนไว้หน้าใจ ระหิธรรมเทศนาของพระพุทธรเจ้าอยู่ จึงอยากได้รับผลประโยชน์บ้าง ก็แอบฟังอยู่อย่างเงิบ ๆ พระพุทธรเจ้าทรงเทศนาเรื่องราวที่ตนนางเองและลูกทั้งสองจะเข้าใจได้ และในท้ายที่สุดแห่งพระเทศนานั้น นางและลูกชาย บรรลุโศกานัน ก็ไปกันเองก็กำจัดภาวะความเบียดเบียนให้หมดไป และได้รับภาวะที่สูงขึ้น

พวกเหล่านั้นมีร่างกายต่างกันอย่างอ่าวแห่งฉิวพรหม เป็นกันว่า ชั่ว คำ ต่าง
 กัคำ เป็นต้น และด้วยอำนาจแห่งสัจสุภาคือ ขอม อ้วน เตี้ย สูง แม้ปฏิสาเซิเล่า
 ก็ต่างกันด้วยอำนาจเหตุกะบ้าง ก็เหตุกะบ้างและเหตุกะบ้าง เหมือนของพวกมนุษย์
 แต่พวกวินิปาติกะเหล่านั้นผู้ศักดิ์ใหญ่เหมือนเทวดา กลายเริ่มมีกัก็น้อยเหมือนคนกำพร้า
 มีอาหารและเครื่องนุ่งห่มหาไถยาก อยู่อย่างจนไม่มีความทุกข์ข่มกับ บางพวกเสวยทุกข์
 ในกาฬปักข์^๑ เสวยสุขในอุณหปักข์^๒ เพราะเหตุนี้ท่านจึงเรียกว่า วินิปาติกะ
 หมายความว่าความคล่กต่างจากเหตุอันเป็นเรื่องก่อความทุกข์ย่อมมีกัตัวเหล่านั้น เพราะ
 เหตุอันสัตัวเหล่านั้นจึงชื่อว่า วินิปาติกะ เพราะมีความแตกต่างจากเหตุที่จะก่อความสุข
 ถึงแม้จะมีอัตภาพแห่งเทวดาเพราะไม่มีทิพยสมบัติ แต่พวกวินิปาติกะเหล่านั้น พวกใด
 มีปฏิสนธิเป็นกัเหตุกะ พวกนั้นย่อมวิสฐธรรมได้ ในเวลาใกล้รุ่งยักหนีผู้เป็นมาราชาของ
 ปิยังกระ ทั้งภิกษุร่าบ่นธรรมของระอนุพุทธเถระ เมื่อห้ามบุตรกล่าวว่า "ปิยังกระ
 เจ้าอย่ากระทำเสียงอีกทีไป ภิกษุกำลังกล่าวบทพระธรรม พวกเราผู้แจ้งบทพระ
 สัทธรรมแล้วฟังปฏิบัติ ขอนั้นน่าจะเป็นประโยชน์แก่พวกเราบ้างก็ได้อันหนึ่ง พวกเราใน
 สวรรวมในชีวิตสัตัวทั้งหลาย ไม่ฟังกล่าวเท็จ ฟังคักษากวายเป็นผู้มีศีลธรรมอันดีของแคว
 จะพ้นจากอำนาจปีศาจ" กรันี้ให้ดูข้อยทราบอย่างนี้แล้ว ในวันนั้นเองนางบรรจุโสภา
 บัตติผล นางอุตรมารคาฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วเป็นพระโสภณัม

ด้วยข้อความดังที่กล่าวแสดงมานี้ พวก (วินิปาติกะ) นี้ย่อมมีนิยามว่า
 มีกายต่างกัมีสติต่างกั เพราะร่างกายและปฏิสนธิสัญญาต่างกั

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ ปักข์สัคำ , ฝ่ายข้างดำ , หมายถึง เวลาข้างแรม

^๒ ปักข์ข้างขาว , ฝ่ายข้างสว่าง , หมายถึง เวลาข้างขึ้น

อนึ่ง พวกที่ระกอบด้วยพรหมกาย * กล่าวคือ พรหมปาวีสีสังคะ เรณู -
ปุโรหิตและมหาพรหมอันบังเกิดด้วยปฐมฐาน ซึ่งแตกต่างกับโภยประเภทพรหม ปายกลาง
และประณีต และพวกที่เกิดในอภายภูมิทั้ง ๔ ท่านกล่าวว่ามีกายต่างกันมีสติปัญญาอย่าง
เดียวกัน วรังกู โยบรรพชาที่ระกอบด้วยพรหมกายเหล่านี้ ร่างกายของพวกพรหม -

พวกรูปพรหม ชั้นที่ลงเหยี่ยวอยู่ในรูป มี ๑๖ ชั้น คือ

ก. ประฆณานภูมิ พวกที่ได้บรรพชาในได้แก่

- ๑. พรหมปาวีสีสังคะ พวกบวรมัธยมวิจยารวมหาพรหม
- ๒. พรหมปุโรหิต พวกปุโรหิตมหาพรหม
- ๓. มหาพรหม พวกท้าวมหาพรหม

ข. ทศิณณานภูมิ พวกที่ได้ทศิณณภูมิได้แก่

- ๔. ปรีตตภา พวกมีรั้งน้อย
- ๕. อัมปมาตภา พวกมีรั้งประมาณไม้ไผ่
- ๖. อากัสสรา พวกมีรั้งมีสุกปลั่งสร้านไป

ค. ทศิณณานภูมิ พวกที่ได้ทศิณณภูมิได้แก่

- ๗. ปรีตตสุภา พวกมีรั้งมีน้อย
- ๘. อัมปมาตสุภา พวกมีรั้งมีงามประมาณไม้ไผ่
- ๙. สุกกิดิहा พวกมีรั้งมีงามกระจ่างจ้า
- ๑๐. เวทปณลา พวกมีเขตไพญญสัย
- ๑๑. อสิณฺฐิสัตว์ พวกสัตว์ไม่มีสติญา
- ๑๒. อวิทา ผู้คงอยู่นาน
- ๑๓. อกัปปา ผู้ไม่เคยจ้อจอนกับใคร
- ๑๔. สุทิสสา ผู้งาม
- ๑๕. สุทิสสี ผู้เห็นง่าย
- ๑๖. อกนิฏฐา ผู้สูงสูด

๓ พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสน์ศัพท์, (พระนคร : นหาจุฬาลงกรณ์ -

บุโรหิตย่อมสูงกว่าโคยมมากกว่าพวกพรหมปาวรีด้วย แต่ร่างกายของพวกมหาพรหมย่อม
 สูงมากกว่าพวกพรหมบุโรหิต ร่างกายของพวกพรหมบุโรหิตและของพวกมหาพรหม
 เหล่านี้บางพวกงามเกินกว่าพวกพรหมชั้นต่ำ ๆ ด้วยอำนาจแห่งร็กมิ แต่ข้อนี้ไม่
 เป็นบรรทัดฐานในข้อนี้ จริงอย่างนั้น พวกพรหมปริศนาคะเป็นต้นและพวกพรหมปริศนาคะ
 เป็นต้น กว้างแตกต่างแห่งร็กมิในร่างกายแม้จะอยู่ใน พวกพรหมเหล่านี้หน้านั้นก็กล่าวว่ามี
 ร่างกายเป็นอันเดียวกัน ด้วยข้อความตามที่กล่าวมาแล้ว พวกพรหมกายเหล่านี้ มี
 ร่างกายต่างกัน แต่ก็มีปฏิสนธิสัญญาเป็นอันเดียวกันด้วยอำนาจแห่งวิบากจากปรโลก
 จึงเป็นพวกที่มีร่างกายต่างกันมีสัญญาเป็นอันเดียวกัน และเหนือสัตว์ในนอภยทั้ง ๔
 เหล่านี้ยิ่งกว่า

จริงอยู่ อัตถภาพของสัตว์นรกบางพวกมีประมาณ ๑ ภาวุต^๑ อัตถภาพของ
 บางพวกก็มีประมาณถึงโยชน์ (๖๐๐ เส้น) แต่ของพระเวทัตถภาพประมาณ ๑๐๐ โยชน์
 แม้ในพวกกิริชชาเขายางพวกมีร่างกายเล็ก บางพวกมีร่างกายใหญ่ แม้ในแปรตเล่า
 บางพวกมีร่างกายประมาณ ๒๐ ศอก บางพวกมีประมาณ ๔๐ ศอก บางพวกก็มีผิวพรรณ
 งาม บางพวกก็มีผิวพรรณไม่งาม พวกอสูรกายก็พระก็เป็นที่แปลกเหมือนกัน อนึ่ง พวกแปรต
 ที่ได้ชื่อว่า แปรตหลังยาว มีอตุภาพ ถึง ๒๐ โยชน์ก็มี แต่ปฏิสนธิของพวกแปรตทั้งปวง
 ก็เป็นขอ เหตุที่ออกสู่วิบากทั้งนั้น เพราะเหตุนี้ แม้พวกที่เกิดในนอภยก็ย่อมมีได้
 เป็นพวกที่มีร่างกายต่างกันมีสัญญาต่างกัน แต่พวกที่เกิดในทุติยภูมิ คือ ปริตตภา
 อัมปมาถาและอากัสสรา ท่านกล่าวว่ามีร่างกายอย่างเดียวกันทั้งนั้น แต่ปฏิสนธิสัญญา
 ย่อมต่าง ๆ กันด้วยอำนาจแห่งวิบากของทุติและตติยสถาน อนึ่ง พวกที่เกิดในภูมิตติยสถาน
 คือ ปริตตสุภา อัมปมาตสุภาและสุภกิลหะ มีร่างกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน

^๑ มาตราวัดความยาว หมายถึง ระยะทางยาวนับเฉียงวัดรอบ ๑ ภาวุต เท่ากับ ๑๐๐ เส้น

ดู กรมหลวงชินวราธิบดี, พระราชนิพนธ์ อภิธานปิฎก (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๔), หน้า ๕๓

เพราะถามที่กล่าวแล้ว ร่างกายและปฏิสนธิสัญญาด้วยอำนาจแห่งวิบากของจิตทุกขณะของ
 พวกเหล่านั้นเป็นอย่างเดียวกัน แม้พวกที่เกิดในรั้วเวฬุวันนั้นก็จักเป็นเหตุให้เกิดปฏิสนธิสัญญา
 นี้แหละ เพราะร่างกายและปฏิสนธิสัญญา อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ด้วยอำนาจของวิบากแห่ง
 วิบากของปัญจขันธ์ทุกอย่างเหมือนกัน ก็สุทธาวาสดำรงในฝ่ายวิวิญญูะ (ทวนการหมุน)
 เพราะท่านที่ไม่เกิดในสุทธาวาสเหล่านั้นจะไม่เวียนมาอีกเลย มิใช่เป็นสถานที่ที่วิบาก
 ทั้งปวง จะไม่บังเกิดในโลกที่ว่างพระพุทธรเจ้าแมตถลล ๑๐๐,๐๐ กัมปี แม้ถลลสงโรย
 เมื่อพระพุทธรเจ้าทั้งหลายเสด็จมิตอยู่สุทธาวาสทั้งหลายจะบังเกิดในภายใน ๑๖,๐๐๐ กัมปี
 ย่อมเป็นเหมือนที่กัมปมถายของ ระบุทรงพระราชาเจ้า ผู้มีพระธรรมจักรอันพระองค์ให้หมุน
 ไปแล้ว เพราะเหตุนี้สุทธาวาสจึงไม่จำแนกเป็นวิญญูะสุตติ ไม่จำแนกเป็นสัตถาวาส

พระมหาสิวัตเถระ * กล่าวว่า แม้สุทธาวาสยอมจักเป็นวิญญูะสุตติที่ ๔ และ
 สัตถาวาสที่ ๔ เพราะพระสุตตรนี้ว่า "สัตถาวาสที่เราไม่เคยยอมแล้วด้วยกาลที่ยี่กถาว
 นานนี้ ไม่เป็นภพที่พึ่งหาได้โดยง่ายเลย ยกเว้นเทววันสุทธาวาส" ทั้งนี้ ข้อนี้เชื่อน
 ความได้ เพราะเหตุว่าพระสุตตรไม่เป็นพระวณะที่พึ่งกัน เพราะเหตุนี้จึงถือว่าสัตถ
 โนภูมิทั้ง ๔ มีปริงตสุกะ เป็นต้น มีอกนิฐะเป็นที่สุก ไม่นับถือสัตถุสสัตถ์ เป็นพวกที่มีกาย
 อย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน แต่สัตถุสสัตถ์ไม่ส่งเคราะห์เข้าไปในพวกนี้ เพราะ
 ไม่มีวิญญูะ จริงอย่างนั้น ในเมื่อพระพุทธรเจ้ายังไม่เสด็จมิต พวก (อสัตถุสสัตถ์)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* เป็นศิษย์ของนโรทรปิฎก และเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก เคยแสดง
 สีนานาสุตตรให้พระเจ้าวสสะทั้งในพระราชวังของพระองค์ พระเจ้าวสสะเกิดความเลื่อมใส
 และได้ถวายการอุปถัมภ์แก่พระมหาสิวัตเถระ

๑ G.P.Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names,
 Vol. II, (London: Pali Text Society, 1960), p.571

บวชในลัทธิเคียวตี้^๑ กระทำบริกรรมในวาโยกนิล^๒ ยังกานที่ ๔ ให้บังเกิด แล้วออก
 จากคานนั้นบังเกิดความพอใจว่า ความไม่มีธรรมชาที่ชื่อว่าจิตนั้นแหละเป็นความดี
 เพราะความทุกข์ซึ่งมีการผูกสาธกของจำเริญนั้น เป็นปัจจัยย่อมบังเกิดเพราะความอาศัย
 จิต เมื่อไม่มีจิตความทุกข์นั้นก็ไม่มี เพราะฉะนั้น (พวกอัสสุสิสค์) ผู้มีคานไม่เสื่อม
 บังเกิดความพอใจในคาน กระทำกาละย่อมหากันไม่บังเกิดในอัสสุสิสค์ กล้วยอำนาจแห่ง
 รูปปฏิสนธิ

บุคคลใดตั้งอธิษฐานในมนุษยโลก บุคคลนั้นบังเกิดด้วยอธิษฐานนั้น ยี่หอย
 ก็ดี หรือนั่งอยู่ก็ตลอด ๕๐๐ ก็ปี ความบังเกิดแห่งวิญญาณของบุคคลเหล่านั้นให้อัสสุสิสค์
 นั้นไม่มี กล้วยอำนาจแห่งการบำเพ็ญจิตอันปราศจากโรคะ อย่างนี้ เพราะเหตุนั้น
 (อัสสุสิสค์ทั้งหลาย) ย่อมไม่จักเป็นวิญญาณลึกลับ เพราะความไม่เป็นแห่งวิญญาณ อธิษ
 ณาวิญญานาสติญาณขณะย่อมไม่ก่การสงเคราะห์เข้าในวิญญานลึกลับ เพราะเหตุที่สติญา
 เป็นธรรมชาติอันละเอียดกว่าอาหารใด แม้วิญญานก็เป็นธรรมชาติอันละเอียดกว่า
 อาการนั้น กล้วยอำนาจแห่งสติญาณนั้นชื่อว่าวิญญานก็หาไม่ และเป็นธรรมชาติ
 มีใจวิญญานโดยประการทั้งปวงก็หาไม่ เพราะความไม่ปรากฏแรงกิจของวิญญาน
 เพราะความที่วิญญานถึงความเป็นธรรมชาติอันละเอียด เป็นส่วนหนึ่งของสังขารแห่งอณ
 ุสติญาเพราะกิจของวิญญานไม่ เพราะเหตุนี้ จึงไม่จักการสงเคราะห์เข้าในวิญญานลึกลับ
 อันมีกิจของวิญญานปรากฏชัดเจน เพราะเหตุนี้ วิญญานลึกลับ ๔ เหล่านี้คือ

^๑ นักบวชประเภทหนึ่ง มีมาก่อนพระพุทธศาสนา และเป็นปฏิปักษ์ต่อ
 พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

^๒ การใช้ลมเป็นวัตุสำหรับแห่งเพื่อจงจิกให้เป็นสมาธิ

๑. พวกเทวดาชั้นภพดาวจรทั้ง ๖ กับทั้งพวกนิปาต๊ะและพวกมนุษย์ที่มีร่างกายต่างกันมีสัญญาต่างกัน

๒. พวกที่บังเกิดในปฐมภพนิทานะและพวกสัตว์ที่บังเกิดในอมาย ที่มีร่างกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน

๓. พวกที่บังเกิดในทุติยภพนิทานะ มีร่างกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน

๔. พวกที่บังเกิดในตติยภพนิทานะ ยกเว้นอัสติษัตว์ และพวกที่บังเกิดในจตุตถภพนิทานะที่เหลือ มีร่างกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน

พร้อมทั้งอภิปญฺหิตํ ๓ ภูมิ มีอากาศอันเจวยกณะเป็นต้น ยกเว้นแนวสัญญาภาวสัญญาเจกณะเสีย พึงทราบว่าเป็นวิญญาตลลิตี ๗ °

ข้อที่ว่า โลกธรรม ๘ ๒ ไก่แก่ ลาก เชื้อมลาก มียศ เชื้อนยศ นินทา สรรเสริญ สุขและทุกข์ ธรรมเหล่านี้ชื่อว่าโลกธรรมเพราะเป็นสภาพธรรมทางของโลก จริงอยู่ ธรรมเหล่านี้จะเกิดแก่สัตว์โลกอย่างแน่นอน เพราะเหตุนี้ ไม่มีสัตว์ใด ๆ ที่ชื่อว่ารอดพ้นไปจากธรรมเหล่านี้ เพราะว่าในบางครั้งธรรมเหล่านี้ย่อมติดตามโลกทั้งแล้วครั้งแล้ว ในบางครั้งโลกก็ไปตามธรรมเหล่านั้น แม้พระผู้ทรงพระภาคเจ้าตรัสระกำรัสันว่า "อุกรภิกษุทั้งหลาย โลกธรรม ๘ ประการเหล่านี้ย่อมหนุนไปตามโลก และโลกย่อมหนุนไปตามโลกธรรม ๘ " การได้อาหารและเกวี่วงนุ่งห่มเป็นต้น ชื่อว่าลาก สิ่งเหล่านั้นเรียกว่า ลาก เพราะ เป็นสิ่งที่พึงได้ การไม่ได้รับสิ่งเหล่านั้นเรียกว่า เชื้อมลาก อนึ่ง ความยินดีอันมีลาก นั้นเป็นเวสัย พระผู้ทรงพระภาคเจ้าทรงถือด้วยก็ชื่อว่า ลาก ในโลกธรรม ๘ นี้ ความยินดีร้าย

๑ ฎภาคณนวกววิทยานิพนธ์, หน้า ๑๘๒

๒ ฎภาคณนวกววิทยานิพนธ์, หน้า ๑๘๒

ทรงถือด้วยทิพทว่า อลาภ พึงทราบความหมายว่า ความยินดีและความยินดีร้ายแรงในธรรม
 มียศ เป็นต้น เป็นวิสัยอย่างนี้ ก็ในเมื่อลาภมาถึงแล้ว การเชื่อมตลกขอมหาบมาเพื่อ
 กิจที่เคี้ยว เพราะเหตุนี้ "พระผู้ทรงพระภาคเจ้าจักรีชื่อว่าลาภ การเชื่อมตลก
 ในธรรมมียศ เป็นต้นก็เช่นนี้เหมือนกัน เพื่อความยินดีเพราะลาภมีอยู่ ความยินดีร้าย
 การเชื่อมตลกเป็นต้นย่อมได้ของที่เคี้ยว เหมือนเมื่อโลหกมีอยู่หนองก็ชอบมีแก้ว อานาว
 การกระทบส่วนนั้นนั้น

ข้อที่ ๖ สัตถาวาส ๕ ๑ ไก่แก้ววิญญูชาติ ๗ ที่กล่าวแล้วในบทหลังนี้และ
 รวมกับอสังขีสัตว์และอรูปภูมิที่ ๔ ท่านเรียกว่า สัตถาวาส พวกที่เกิดในกามาสุกคติวิ
 เข้าใจว่า ร่างกายต่างกันมีสัญญาต่างกัน เพราะมีปฏิสนธิสัญญาต่าง ๆ กันและ
 เพราะแม้ร่างกายก็ต่างกัน พวกที่บังเกิดในปรมาณภูมิและพวกที่บังเกิดในอบายภูมิทั้ง
 ๔ ท่านกล่าวว่า มีร่างกายต่างกันมีสัญญาต่างกัน พวกที่บังเกิดในทุคติตามภูมิท่านกล่าวว่า
 มีร่างกายอย่างเดียวกันมีสัญญาต่างกัน พวกที่เกิดในรูปภูมิชั้นสูงท่านกล่าวว่า มีกาย
 อย่างเดียวกันมีสัญญาอย่างเดียวกัน พร้อมด้วยอรูปภูมิทั้ง ๓ เป็นวิญญูชาติ ๗
 อสังขีสัตว์ท่านไม่ถือรวมไว้ในวิญญูชาติเหล่านี้ เพราะไม่มีวิญญูชาติในกาลทุกเมื่อและ
 อรูปภูมิที่ ๔ ท่านไม่รวมไว้เพราะความเชื่อมแห่งวิญญูชาติปรากฏ คือ เมื่อรวมทั้ง
 ๒ ภูมินั้นด้วยแล้วท่านเรียกว่า สัตถาวาส ๕ ดังนี้ สัตว์ทั้งหลายอาศัยอยู่ในสถาน
 เหล่านี้ เหตุนี้สถานเหล่านี้จึงชื่อว่า สัตถาวาส หมู่สัตว์ทั้งหลายจำแนกเป็นพวกที่
 มีร่างกายต่างกันมีสัญญาต่างกัน เป็นต้น จริงอยู่ หมู่สัตว์เหล่านั้นย่อมควรที่จะ
 กล่าวอย่างนั้น เพราะความที่สัตว์ทั้งหลายที่บังเกิดกับสัตตนิคายนัน เป็นสภาพที่นับ
 เนื่องกับสถานเท่านั้น เพราะความที่ด้วยจะเป็นที่รองรับด้วยระส่วนรวมกันภาวอย่าง
 ที่กล่าวแล้วนั้น เหมือนอย่างที่เราเรียกต้นไม้ กิ่งไม้ ด้วยเหตุการจับกันสู่ทวาราก็ไป
 สู่ทวาราส ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วในบทหลังนั้น

๑ ภูภาคผนวกวิทยาคินธนี, หน้า ๑๕๓

๕ กวายนานาจนตงรูปธรรมล้วน ๆ หากกล่าวว่ายายณะ ๑๐^๑ ไล่แก่อายณะ
 ๕ มีจักขายณะเป็นต้นและอายณะ ๕ บิรูปายณะเป็นต้น ยกเว้นมหายณะอันเป็น
 สภาวะส่วนรูปและธรรมายณะอันเป็นสภาพมีรูปและอรูปรเป็นต้น แก่อายณะ ๑๐
 เหล่านั้นแหละรวมกับมนายณะและธรรมายณะ ท่านเรียกว่า อายณะ ๑๖^๒
 ตามว่าก็เพราะเหตุใดเล่าอายณะ เช่นจักขายณะเป็นต้นในอายณะ ๑๖ นี้ท่านจึง
 เรียกว่า "อายณะ" เฉลยว่า เป็นอายณะทั้งหลายเพราะเป็นสภาพชวนชวาย
 หรือเพราะแผ่ความเวริญ และเพราะความพยายามเพื่อความยึดถือ จึงอยู่ธรรม
 ทั้งหลายคือจิตและเจตสิกอันมีจักขุและรูปเป็นต้นนี้ ๆ เป็นทวารและเป็นอารมณ์ยอม
 ชวนชวาย ย่อมชะมักเขม่น ย่อมสับสน ย่อมพยายามเพราะกิจที่เหื่อนมีการเสวยอารมณ์
 เป็นต้น อนึ่งอายณะเหล่านี้ยอมแผ่ธรรมให้เป็นความเจริญเหล่านั้น คือ ทำให้ความ
 เจริญเหล่านั้นกว้างออกไป อนึ่ง เมื่อสัตว์ยังหวนกลับมาไม่ได้ (อายณะ) เหล่านี้
 ย่อมนำเข้าไป ย่อมให้เป็นไป (คือ) สู่ทุกข์ที่ยึดถืออย่างยิ่งในสงสารที่เ็นไปแล้ว
 ในสงสารอันไม่รู้ที่สุด เพราะเหตุนี้พระผู้ทรงพระภาคเจ้าจึงทรงเรียกว่า อายณะ
 อีกนัยหนึ่ง ชื่อว่าอายณะเพราะหมายความว่าเห็นที่อยู่ประจำ เพราะหมายความว่า
 เป็นบ่อเกิด เพราะหมายความว่าเป็นที่ประชุม เพราะหมายความว่า เป็นแหล่ง
 กำเนิด และเพราะหมายความว่าเห็นเหตุบังกับ จึงอย่างนั้น ในทางโลกที่อยู่ประจำ
 เรียกว่า อายณะ ในคำเป็นต้นว่า ที่อยู่ของระอิตถวร ที่อยู่ของท้าววาสุเทพ
 บ่อเกิดในคำเป็นต้นว่า บ่อเกิดแห่งทอง บ่อเกิดแห่งเงิน อนึ่ง ในทางศาสนา
 อายณะเป็นสถานที่ประชุมในคำเป็นต้นว่า "เนื้อที่ประชุมเห็นที่เข้าใจให้รู้แจ้ง ผู้
 วิทยอมสั่งเสวที่ประชุมนั้น" แหล่งกำเนิดในคำเป็นต้นว่า "ทุกขีบาบเป็นแหล่ง
 กำเนิดผู้ในโลก" เหตุบังกับในคำเป็นต้นว่า "เมื่อเหตุนี้ยึดถือถึงความเห็น

^๑ ฎีกาถนนวนกวิทยานิตนธนี, หน้า ๑๘๓

^๒ ฎีกาถนนวนกวิทยานิตนธนี, หน้า ๑๘๓

คุณควรเป็นสักขีในอารมณีนี้นี้ ๆ" ก็แม้ธรรมก่อจิตและเจตสิกนั้น ๆ ย่อมอยู่ประจำ
 ในอายตนะมีจักขุเป็นต้น เพราะมีความเป็นไปสืบเนื่องกัวยอายตนะนั้น เพราะเหตุ
 นี้อายตนะก็จักขุเป็นต้น เพราะบังเกิดในจักขุเป็นต้น โดยความเป็นที่อาศัย
 และเป็นอารมณ์ของธรรมเหล่านั้น จึงชื่อว่าที่อยู่ประจำของธรรมเหล่านั้น อนึ่ง ธรรม
 เหล่านี้ย่อมเกิดอุกถลนในอายตนะมีจักขุเป็นต้น เพราะเป็นต้นอาศัยอายตนะเหล่านี้
 และเพราะมีอายตนะเหล่านี้เป็นอารมณ์ เพราะเหตุนี้ อายตนะ มีจักขุเป็นต้น
 จึงชื่อว่าเป็นมอเกิดของธรรมเหล่านั้น อนึ่ง จักขุเป็นต้นยอมได้ชื่อว่าเป็นที่ประชุม
 ของธรรมเหล่านั้น เพราะประชุมลงในจักขุเป็นต้นนั้น ๆ ทั่วอำนาจเป็นวัตถุ เป็น
 ทวารและเป็นอารมณ์ อนึ่ง จักขุเป็นต้นยังได้ชื่อว่าแหล่งกำเนิดของธรรมเหล่านั้น
 เพราะธรรมเหล่านั้นบังเกิดในจักขุเป็นต้นนั้นและ กัวยภาวะมีจักขุเป็นต้น เป็นที่
 อาศัยและเป็นอารมณ์ อนึ่ง จักขุเป็นต้นนั้นและชื่อว่าเป็นที่ว่าการของธรรมเหล่านั้น
 เพราะธรรมเหล่านั้นมิได้เมื่อจักขุเป็นต้นนั้นไม่มี เป็นอันว่าธรรมมีจักขุเป็นต้น เมื่อว่า
 อายตนะ เพราะอรวัดตามทถลามาแล้วอีกกัวย ที่เป็นจักขุอายตนะเพราะวิเคราะห์ว่า
 "จักขุนี้กัวยเป็นอายตนะกัวย เพราะเหตุนี้ จักขุจึงเป็นอายตนะ" แม้อายตนะ
 ที่เหลือก็มีความหมายอย่างนี้

ก็อายตนะ ๑๒ เหล่านี้เหละรวมกับวิญญาน ๖ โลกเจ้าจักขุวิญญานเป็นต้นเป็น
 ๑๘ (พระผู้ทรง ระภาคเจ้า) ตรัสเรียกว่า "ธาตุ ๑๘"^๑ เนื่องจากเป็นกัวยจัก
 แจงเป็นต้น จึงอยู่ในบรมวธาตุทั้งหลายมีจักขุเป็นต้น ธรรมชาติแต่ละอย่างย่อมวิกเบง
 ความแหล่งที่เกิด ความสว่างไว้ อันสัตถ์ยอมแรงไว้กัวยธาตุนี้ หรืออันสัตถ์ยอมทรงอยู่
 ในธาตุเหล่านี้ เพราะเหตุนี้พระผู้ทรง ระภาคเจ้าจึงตรัสเรียกว่า ธาตุ จึงอยู่
 เพราะความเป็นต้นเหตุ ธาตุทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับโลก ถูกกำหนด เพราะความ

^๑ อุภาคนวทวิธานินทนนี, หน้า ๑๘๘

เป็นเหตุว่าจักแจ้งความทุกข์ในสังสารเป็นอเนกประการ อนึ่งหมู่สัตว์ย่อมทรงธาตุ
 ทั้งหลายไว้ ประดุจขุมนการะทองแดงการะไว้ กิ่ง ธาตุเหล่านี้เป็นเวียงรั้วว่า
 กำรงความทุกข์ไว้เท่านั้น และย่อมบำรุงสังสารทุกข์ เพราะเหตุนี้เหตุเนื่องจากภาวะ
 ไม่อยู่ในอำนาจของใจ อนึ่ง สังสารทุกข์ที่ถูกจักแจ้งไว้แบบนี้ อันหมู่สัตว์ย่อมทรงไว้
 หมายถึงย่อมถูกกักไว้ในธาตุเหล่านั้นนั่นเอง เพราะเหตุนี้จึงเรียกว่าธาตุ อีกอย่าง
 หนึ่งสภาพที่เรียกว่าอิตถารของพวกเคี้ยวรำรียกไม่มีตามสังภาวะ ธาตุเหล่านี้ไม่เห็นอย่าง
 นั้น แต่ว่าธาตุเหล่านี้ย่อมดำรงสังภาวะของตัวไว้ เพราะเหตุนี้จึงเรียกว่า ธาตุ
 อเนิง คืออเนิงจิตในโลกรเจนหรรคาสและมโนสิดา เป็นต้น ชาวโลกเรียกว่าธาตุนี้คือ
 แม้อาตุอัน เหล่านี้ก็ เรียกว่าธาตุเหมือนธาตุอเนิงจิตทั้งหลายนี้มัน จริงอยู่ (ธาตุ)
 เหล่านี้อเนิงจิตพึ่งทราบได้ด้วยความรู้ อนึ่งที่เรียกว่าธาตุในส่วนนี้เท้าและเลือด เป็นต้น
 ในเรื่องน้ำและเลือดทั้งหลายเป็นต้น อันเป็นส่วนหนึ่งของส่วนรวมคือร่างกาย มีลักษณะ
 ที่ผิดแผกจากกันและกัน เรียกว่าธาตุนี้คือ แม้ในธรรมทั้งหลายเช่นจักบุ เป็นต้น
 อันเป็นอวัยวะแห่งอิตถากาพคือ เบญจขันธ์ก็ เรียกว่าธาตุนี้มัน เพราะว่ (ธรรมทั้งหลาย)
 เหล่านี้เช่นจักบุกำหนดลักษณะที่ผิดแผกจากกันและกัน อีกอย่างหนึ่ง คำว่าธาตุนี้ใช้คำว่า
 เป็นชื่อ (สภาพ) ที่ปราศจากชีวิต สมจริงก่งที่พระผู้ทรงพระภาคเจ้าโลทรงเทกเอาไว้
 เพื่อจะถอนชีวิตสัญญา (ในพระคำรัส) เป็นต้นว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย กณเฝ้าธาตุ ๖"
 เพราะเหตุนี้ (จักบุเป็นต้น) พระผู้ทรงพระภาคเจ้าทรงเรียกว่าธาตุ เพราะความ
 หมายถึงสังภาวะอันปราศจากชีวิต ก็เอ ที่สังภาวะที่สังสารเป็นเสภาชไปเที่ยง พระผู้ทรง
 พระภาคเจ้าทรงดีดักว่พระคำรัสว่า "ดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร" เพราะมีความเป็น
 ไปสืบเนื่องด้วยปัจจัย และด้วยความเป็นสภาพไม่เที่ยงนั้น ความทุกข์และความไม่
 คนยอมปรากฏชัดแจ้งด้วยพระคำรัสว่า "สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์
 สิ่งนั้นเป็นอนัตตา" เป็นอันว่า หมายความว่าถึงสามัญญลักษณะทั้งสาม *

* ลักษณะ ๓ ประการแห่งสังขารธรรมทั้งหลาย คือ อนิจจตา ความเป็น
 ของไม่เที่ยง, ทุกขตา ความเป็นทุกข์และอนัตตตา ความเป็นของไม่ไว้ตน

ที่ชื่อว่า นาม คือ อรูปธรรม และอรูปธรรมเหล่านี้โดยความหมายมีผัสสะ เป็นต้น
ที่ชื่อว่ารูป คือ รูปธรรมและอุปาทายรูป^๑ เหล่านี้ โดยความหมายก็คือปฐวีธาตุเป็นต้น
เป็นอนันตสังขารทั้งหลายโดยลักษณะแล้วไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก "วา" ก็คือ
ความแตกต่างกันใด ๆ ของสังขารทั้งหลายเป็นอันว่าทุกถลและเหตุ พระผู้ทรงพระภาคเจ้า
ทรงตรัสว่า มีความหมายอย่างนั้นเหมือนกัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดที่ทรงทราบสังขารโลกอันวิจิตรค้ำยนี้
เป็นต้นเนก อันยากที่บุคคลจะรู้งแจ้งโดยประการทั้งปวง ก็คือ โดยสภาวะ โดยเหตุ
อันเป็นแดนเกิด โดยความค้ำ โดยอุบายแห่งความค้ำค้ำยถากถางอย่างนั้น เพราะ
เหตุนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นจึงได้รับเนติพระนามว่า "โลกวิทู"^๒
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นบุคคลสูงส่งของโลก ทรงเป็นผู้รู้งแจ้งโลกอย่างนี้ ทรงเป็น
ผู้มีความเอื้อเฟื้อ ทรงเป็นบุคคลที่ชาวโลกพร้อมเทวโลกเฝ้ากราบไหว้โดยชอบที่เคียว
ดังนี้ ในตอนนี้ข้าพเจ้าขอกล่าวคำนี้ว่า—

(พระพุทธเจ้าพระองค์ใด) ทรงพระนามว่า โลกวิทู ทรงรู้งแจ้งถึงสังขาร
โลกอันวิจิตรค้ำยนี้ เป็นต้นเนกอย่างนี้ อันยากที่บุคคลจะรู้งแจ้งได้อย่างละเอียดอย่างไม่มี
ส่วนเหลือ ข้าพเจ้าขอเฝ้ากราบเฝ้าถนอมสักการะพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐพระองค์นั้น

ปริเฉทที่ ๑ ชื่อสังขารโลก ในคัมภีร์โลกกัปพิปกถาร รจนานันเพื่อถวาย
เลื่อมใสและสังเวชของชาวชุมชน (จบแล้ว) ค้ำยประการฉะนี้

^๑ ญาณภาวนานิกายนิพนธ์, หน้า ๑๘๕

^๒ เป็นผู้รู้งแจ้งโลก ก็คือ ทรงรู้งแจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมแห่งโลก คือ
สังขารทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอริยสัจอันค้ำยค้ำยแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปค้ำย
อำนาจแห่งคติธรรมคาโดยดองแท้ เป็นเหตุให้ทรงจำเนิพระองค์เป็นอิสระ ชัยจาก
อำนาจครอบงำแห่งคติธรรมค้ำยนั้นและทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกนี้

๑ พระราชวรมุนี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (พระนคร : มหาคุสภาสงครณ -
ราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘๘

ในลำดับต่อไป ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเรื่องความบังเกิดอย่างพร้อมมูลของ
สัตว์โลก โดยแบ่งแห่งพระดำรัสที่พระนุณ์ได้สืไว้ตามที่บังเกิด

ที่ชื่อสัตว์ ก็เพราะเป็นผู้เกิดและชองอยู่อย่างวิเวกในอารมณ์รูปเป็นต้น
ที่ชื่อว่าโลกเพราะหมายความว่าเป็นสถานที่ที่สัตว์จะเห็นรูปถูกรวมและถูกละกรวม
ทั้งวิบากของกรรมนั้น ๆ คำว่าโลกหมายถึงสัตว์โลก สัตว์โลกมี ๒ อย่าง คือ
ภัพโลก (โลกฝ่ายดี) และอภัพโลก (โลกฝ่ายชั่ว) เป็นต้น สัตว์โลกมี ๓ อย่าง
ท่านกล่าวโดยจำแนกเป็นกามโลก รูปโลกและอรูปลโลก โลกนี้ทั้งหมดย่อมมี ๔ ประเภท
ด้วยการจำแนกตามกำเนิด * คือ อัมตชะ ๑ ชลาพุชะ ๒ สังเสทชะ และ โอปปาทิกะ
กำเนิดอย่างหนึ่งคือ โอปปาทิกะวิในนรกและเทวดา ท่านแสดงว่ากำเนิด ๔ อย่างย่อ
มีในเขตโลก ในคิรัจฉาน ในอุทรมเทพ ในมนุษย์และในอสูร พระพุทธเจ้าผู้มีพระจักณ
ปราศจากมลทินทั้ง ๕ ตรัสไว้ว่า คติจำแนกเป็น ๕ คือ นรก เบรตวิสัย กิรัจฉาน
มนุษย์และเทวดาทั้งหมด พวกเวปจิตตาสูรจักเข้าไปในพวกเทวะชั้นดาวดึงษ์ พวกอสูร
ที่ชื่อว่ากาฬัญชिकासูรจักเข้าไปในหมู่เบรตด้วยประการทั้งปวง โลกทั้งมี ๕ อย่าง
แม้ด้วยอำนาจแห่งคติด้วยประการอย่างนี้ ข้าพเจ้าจะพูดถึงเรื่องนรกตามที่ตั้งเกิดใน
โลกเหล่านั้น นรกอันมีสาหัสพิงกลัว เป็นแดนเสียดสยของ ๘ ขุมเหล่านี้ คือ ศิววิมาร
กาฬสุตตนรก สังฆานรก ไร่ฐานรก มหาไร่ฐานรก ทารุณนรก ปกาปนรก และ
มหาวีจันรต (นรกเหล่านี้) จำแนกและกำหนดโดยส่วนมี ๔ มุม ๔ ประตุ มีกำแพง
เหล็กล้อมโดยรอบ ถูกครอบมิดชิดด้วยเหล็ก พืชพรรณเหล่านี้ปลูกด้วยแผ่นเหล็ก มีไฟ

* กำเนิด เรียกว่า โยนี แบบหรืออณิกของการเกิดมี ๔ อย่างคือ

- ๑. ชลาพุชะ สัตว์เกิดในครรภ์หรือในนกลูกคือ ถอดคอกออกมาเป็นตัวแบบ
คน โค สุณัษ แมว เป็นต้น
- ๒. อัจชะชะ สัตว์เกิดไปไข่คือ ออกไข่เป็นช่องก่อนแล้วจึงฟักเป็นตัว
- ๓. สังเสทชะ สัตว์เกิดในทองขึ้นและหนักหม่นเบาเมื่อ
- ๔. โอปปาทิกะ สัตว์เกิดผู้ค้ำคือ เกิดผูกเงิมตัวในท้ำโค ไม่ต้องมีเหล็กหรือ

ลูกโหลง ประกอบด้วยควมร่วนเผไปก้ง ๑๐๐ โยชน์โดยรอบ ค่างลงยุคชกกดากด
 เกื่อนักกล่นด้วยผู้กระทำกรรมชั่ว แต่ละขุม ๆ มีอุสัพพะรก ๑๖ ขุม อนึ่ง ภายใบบรก
 เหล่านั้ถึงทรวาว่าโดยความกว้าง โดยความยาวและส่วนสูงมีปริมาตรโดยรวมนั่ง
 ๘๐๐ โยชน์ที่เดียว แต่เผาด้วยความหนาประมาณ ๕ โยชน์ ข้างบนมีแผ่นกระเบื้องแก้ว
 ข้างล่างก็มีพื้นเหล็กหนาเท่ากัน นรกเหล่านี้วัดได้ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ที่เดียว โดยรวมนี
 อุตสหนรกแต่ละขุมวัดได้ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ รวมกันทั้งหมดจึงมีนรก ๑๓๖ ขุม อนึ่ง
 ในทิศทั้ง ๔ ของนรกทั้ง ๔ ขุมเหล่านี้ มียมโลกอยู่ ๑๐ แห่ง ยมโลก ๑๐ แห่ง
 เหล่านี้คือ โสทฎุมภี อิมพิวี่ อสิบชะ คับโพทกะ อโยพุพะ เนกปัระตะ ลุสนที
 สีสันที สุนชนิระยะ ยันตปาสาณะ อนึ่ง ในทิศทั้ง ๔ ของนรกทั้ง ๔ ขุม เหล่านี้
 มียมราช ๔ ท่าน แม้วามาศยที่ชื่อว่าสรีรุกต ๔ ท่านก็ฝังไว้ในนรกเช่นเดียวกับ
 (พญายมและอำมาตยชื่อว่าสรีรุกต) พิจารณาเรื่องควรและไม่ควร ตั้งสินไปกาบกรรม
 อนึ่ง นายนิรมบาลชื่อว่ากัธัว ผู้เป็นรากบสีในยมโลกปฏิบัติทำสิ่งโทษ พังทรวา
 ว่ารวมกันทั้งหมดยมโลกเหล่านี้มี ๓๖๐ แห่ง

อนึ่ง ข้าพเจ้าจะบอกกล่าวถึงอายุและชื่อทั้งหมดของนรก ๔ ขุมเหล่านี้และ
 ของอุสสหนรกที่อยู่โดยรอบและของทิศทั้ง ๔ เนื่องจกความเชื่อว่านางจสมมุรย์ ข้าพเจ้า
 ไม่อาจกล่าวถึงกรรมและทุกข์เบ็ช่นมากของนรกสัตว์ที่ยังเกิดใบบรกเหล่านี้โดยประการ
 ทั้งปวงได้ ข้าพเจ้าจึงจักกล่าวโดยย่อ อนึ่ง มาคสีเทพบุตรได้แสดงเรกแก่ทั้งปวงให้
 ถวายแก่พระเจ้าเนมิราชแล้ว บัดนี้ผู้เข้าใจเนื้อความจึงทรวาว่า เรื่องยมโลก
 บางส่วนและนรกอุสสหนรกทั้งหลายอยู่ในใจสติผู้ชว้บรก มาคสีเทพบุตรก็แสดงแล้ว

๑ ยมโลก ๑๐ แห่ง เหล่านี้เรียกเป็นภาษาไทยว่า หม้อทองแดง
 ป่าขี้ สัตว์เลื้อมเป็นกาว น้ำทองแดง ก้อนเหล็กแดง ภูเขากระทบ แม่น้ำเกลม
 แม่น้ำกรก หมากเรก แขนงศิลาขยนต์นรก

อนึ่ง เมื่อถูกถามว่า สัตว์ที่ชื่อว่านิริยบาลจะไม่มี กังนี้ เขากล่าวว่าไม่มีเพราะ
ไม่มีพระสุตตรียันท์ เมื่อมีคำพูดอย่างนี้ อีกฝ่ายหนึ่งก็นำพระสุตตรมาอ้างโดยเร็วว่า

"แม้ผู้ทรงอำนาจก็เข้าไปได้ พระราชาก็เข้าไปได้ โขมเทพ ยมเทพ
ท้าวเวสสุวรรณเมหาราชก็เข้าไปได้ในนรกเหล่านี้ กรรมทั้งหลายของตาเข่อมทรมาณ
ผู้ที่ละไปจากโลกนี้ถึงปรโลกแล้ว" ๑

เมื่อพระปรมาทมิฬนำพระสุตตรมายืนยันอย่างนี้แล้ว พระสภวาทีก็รับฟังว่า
ก็พวกนิริยบาลมีอยู่อย่างแน่นอน แล้วนำพระสุตตรอื่นมายืนยันอีกโดยเร็ว เช่น พระ
สุตตรว่า "อุกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลพวกนิริยบาลในนรกจะเวกกันครึ่งสัตว์นรกนั้น ๆ ด้วย
ตะปูเหล็กอันร้อนแรงที่มีมือทั้งสองข้าง ที่เท้าทั้งสองข้าง ที่กลางตัว ที่อก เขาถูก
เสวยเวทนาเผ็ดร้อน ร้ายแรง หนักหน่วงในนรกนั้น ๆ " ดังนี้ เพราะเหตุนี้
นักปราชญ์ผู้ทราบแจ้งพึงทราบความว่า ความจริงพวกนิริยบาลไม่มีในนรก แต่โดยผู้ใดได้
ตามโหวหาร นรกแผ่นดิน ๆ ยังมีอีกมากมีชื่อว่า อุกนรก กุกกุพนรก ภูฏิมพินนรก
อสิปัตตวนนรก ชโรทกานพินนรก โลหกุมภินนรก กวางพิตถิงหายันนรก นอกจากนี้
ยังมีอพัพพนรก นิริพพนรก อหนรก อพนรก อฏฏนรก โสคันธิกนรก อุปเปลนรก
ปทุมนรก นรกเหล่านี้แม้ทั้งหมดเป็นแดนที่ร้ายกาจมาก น่าสะพึงกลัว เป็นเข็ญใจของ
อวิจิตรนรกนั้นเอง ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงอายุของนรก เช่น สัตว์เข็ญนรก และ อพัพพนรก
เป็นต้นโดยย่ออย่างนี้

นรกนั้นมนุษย์จะเข้าไปไม่ได้ ถึงจะเป็นเทวดาก็เข้าไปได้ กรรมชั่ว
ที่ตนกระทำไว้จักเป็นผู้กำหนดเข้าไปเพื่ออุกกระทำกรรมกรณต่าง ๆ ประสบทุกชั้นสาหัส
ฉะนั้น นายนิรยบาลหมายถึง พวกที่คอยควบคุมลงโทษสัตว์นรกก็ไม่มีตัวตนอยู่ในนรก การ
ที่สัตว์ถูกกระทำกรรมกรณต่าง ๆ นั้น เพราะกรรมของตนชักไปให้ตกเป็นเช่นนั้น

อายุของเทวดาชั้นอากาศหารามมีเท่าใด อายุนับเป็น ๑ วัน ๑ ค่ำ ในนรกชื่อว่าสังขีระ ๓๐ วัน ๓๐ ค่ำ นั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๕๐๐ ปีนั้นเป็นประมาณอายุของสัตว์ในสังขีระนรก *

อายุของเทวดาในชั้นคินทรพหมีเท่าใด อายุนับเป็น ๑ วัน ๑ ค่ำ ในนรกชื่อว่ากาฬสุตตะ ๓๐ วัน ๓๐ ค่ำ เหลานั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๑,๐๐๐ ปีนั้นเป็นประมาณอายุของสัตว์ในกาฬสุตตะนรก

อายุของเทวดาในชั้นยามมีเท่าใด อายุนับเป็น ๑ วัน ๑ ค่ำ ในนรกชื่อว่าสังฆาฏะ ๓๐ วัน ๓๐ ค่ำ เหลานั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๒,๐๐๐ ปีนั้นเป็นประมาณอายุของสัตว์ในสังฆาฏะนรก

อายุของเทวดาในชั้นคูลีคมีเท่าใด อายุนับเป็น ๑ วัน ๑ ค่ำ ในนรกชื่อว่าโรจนะ ๓๐ วัน ๓๐ ค่ำ เหลานั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๔,๐๐๐ ปีนั้นเป็นประมาณอายุของสัตว์ในโรจนะนรก

อายุของเทวดาในชั้นนิมมานรคมีประมาณเท่าใด อายุนับเป็น ๑ วัน ๑ ค่ำ ในนรกชื่อว่ามหาโรจนะ ๓๐ วัน ๓๐ ค่ำ เหลานั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๘,๐๐๐ ปีนั้นเป็นประมาณอายุของสัตว์ในนรกชื่อว่ามหาโรจนะนรก

อายุของเทวดาในชั้นวสวัตตีมีประมาณเท่าใด อายุนับเป็น ๑ วัน ๑ ค่ำ ในนรกชื่อว่าคาปนะ ๓๐ วัน ๓๐ ค่ำ เหลานั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๑๖,๐๐๐ ปีนั้นเป็นประมาณอายุของสัตว์ในคาปนะนั้นนรก

อายุของสัตว์ในนรกชื่อว่ามหาคาปนะอันร้ายกาจ มีประมาณเกือบครึ่งอัสระกับปีที่เดียว

อายุของสัตว์ในนรกชื่ออัสระอันร้ายกาจยิ่งกว่ามหาคาปนะนั้น มีประมาณ
๑ อัสระกับปีที่เดียว

จริงอยู่ ทะนานของชาวมคธ ๔ ทะนานไว้ ๑ ทะนานของชาวโกกิด
ก็ในหนึ่งทะนานมีเม็ดคงประมาณเท่าไร เฉลยว่าทะนานจุเมล็ดงา ๘๐๐,๐๐๐ เมล็ด

๔ ทะนาน ไว้ ๑ อาทกะ

๔ อาทกะ " ๑ โทณะ

๔ โทณะ " ๑ ปมาณิกะ

๔ ปมาณิกะ " ๑ ขารี

๒๔ ขารี " ๑ วาทกะ

ก็ใน ๑ วาทกะมีเมล็ดงาประมาณเท่าไร ฟังรู้ว่า ๑ วาทกะมีเมล็ดงาได้
๔๐๕ โกฎิ ๒ ล้านเมล็ด อายุของสัตว์ที่บังเกิดในวัฏพุนทรกกำหนดด้วยวิธีนี้ คือ เมล็ดงา
๑ วาทะลงไป ๑๐๐ ปี หยิบทิ้งไป ๑ เมล็ด จนหมดเมล็ดงา ๑ วาทะ เป็น
ประมาณอายุของสัตว์ที่บังเกิดในวัฏพุนทรก *

อายุของสัตว์ที่บังเกิดในวัฏพุนทรก บัดนี้พึงทราบโดยเอา ๒๐ คูณอายุ
ของสัตว์ในวัฏพุนทรก

อายุของสัตว์ที่บังเกิดในอหทรก บัดนี้พึงทราบโดยเอา ๒๐ คูณอายุ
ของสัตว์ที่บังเกิดในวัฏพุนทรก

อายุของสัตว์ในอหทรก บัดนี้พึงทราบโดยเอา ๒๐ คูณอายุของสัตว์ที่
บังเกิดในอหทรก

อายุของสัตว์ที่บังเกิดในอฏฏนทรก บัดนี้พึงทราบโดยเอา ๒๐ คูณอายุของ
สัตว์ที่บังเกิดในอหทรก

อายุของสัตว์ที่บังเกิดในโสคันธิกนทรก บัดนี้พึงทราบโดยเอา ๒๐ คูณอายุ
ของสัตว์ที่บังเกิดในอฏฏนทรก

อายุของสัตว์ที่บังเกิดในอุปปนทรก บัดนี้พึงทราบโดยเอา ๒๐ คูณอายุ
ของสัตว์ที่บังเกิดในโสคันธิกนทรก

* หมายความว่า เอา ๒๐๐ ไปคูณ ๘,๐๕๖ ล้านปี เป็น ๘๐๕,๖๐๐ ล้าน
ปีมุนะย์ เป็นอายุของสัตว์ที่บังเกิดในวัฏพุนทรก

อายุของสัตว์ที่บังเกิดในปทุมนรก บัดนี้คิดฟังทราบโดยเอา ๒๐ อุณอายุของ สัตว์ที่บังเกิดในอุปปนรก

พระชินเจ้าครัสว่า "ภิกษุชื่อว่าโกกาลิกะ" ประพฤติดีในพระอัครสาวก ต้องหมกหม้ออยู่ในปทุมนรกนี้"

คนเหล่านี้คือสัตว์เพราะมีโทษและโมหะครอบงำ คนเหล่านั้นหยาบคาย ชั่วร้าย ย่อมพากันไปบังเกิดในสัตตชีวนรก (นายนิรยบาล) พากันเช่นฆ่า ตัดรอนแก่ เหล่านี้ ผู้มีกายอันเพลิงเผาโชติช่วงในนรกนี้ คนเหล่านั้นถูกฆ่าแล้วพากันฟื้นขึ้นได้ เพราะเหตุที่นรกขุมนี้จึงมีชื่อว่า สัตตชีวนรก อนึ่ง คนที่รบกัน ต่างฆ่ากันและกัน และแม้พวกโจรที่ปลิดชีวิตของผู้อื่น คนเหล่านั้นก็พากันหมกหม้อในสัตตชีวนรก คนเหล่านี้ก็ ผู้ไม่ว่าจาสิทธิ์ ประทุรร้ายบิดามารดา มิตรทั้งหลายและคนดีทั้งหลาย ย่อมเกิดใน กาศสุตตนรก รากษสของพญายมทั้งหลายจะชิงเหล็กสีง่าแล้วตัดสัตว์นรกด้วยเสี้ย และควาย เป็นต้น และกระต่าย หนู หนู สัตว์หามแม้อัตถ์ที่มีชีวิตอื่น ๆ คนเหล่านั้นจะมีรูปร่างผิดแปลกแปลกไป มีรูปร่างต่าง ๆ เช่น ควาย เป็นต้น เนื่องจากกำเนิกต่าง ๆ พวกที่เป็นคนวังช้าและพวกสารเถี้ยจะพากันหมกหม้อ เพราะ เหตุที่พวกเหล่านั้นถูกตัดไป สวรรวมกันในที่นั้น เพราะเหตุที่นรกขุมนี้จึงมีชื่อว่า สัตตชีวนรก คนทั้งหลายในโลกนี้ที่กระทำกรรมเห็นกร่อนกายและใจแก่หมู่สัตว์ เป็นคนคคโกงและหลอกลวง ย่อม พากันไปสู่โรจวนรก ถูกเพลิงอันร้อนแรงลุกท่วมตัว ขุมนี้จึงชื่อว่า โรจวนรก คนเหล่านี้คือคอกำจัตติชชวางทักขินาที่มีค่าสำหรับพระพุทธรูป พระสงฆ์และภิกษุ และชดุมภูค คณปล้นทรัพย์ที่เขาฝังไว้ คนเหล่านั้นจะไปขุมมหาโรจวนรก ฟังแสดงได้ว่านรกขุมนี้มี บัญญัติชื่อว่า มหาโรจวนะ เพราะความร้ายแรงของแสงเพลิงหนักกว่า และเพราะความ

โหยหวนครวญครางของเสียงร้องอึงอึงกว่าคนใดเผาตัวทิ้งหลายในไฟเพื่อทำให้บริสุทธิ์
เป็นต้น กษัตริย์ยอมหมกไหม้ในกองเพลิงอันแต่เป็นชายตลอดกาล อนึ่ง ความร้อเนื้อ
รุนแรงยอมเผาไปชั่ววันคืนที่เดียว ความทุกข์ในรณนั้นแต่ไปชั่ววันคืนเช่นเดียวกัน
เพราะเหตุนั้นรณนั้นจึงชื่อว่าตาปนรณ อนึ่ง จนเหล่าโคประกาศลัทธิว่า ชรามัน
เป็นกุศลและอกุศลไม่มี คนเหล่านั้นยึดถือความเห็นว่าชาคสูญ ทำให้หมู่สัตว์เกือบร้อย
เป็นพวกมีความยึดถือผิด พวกกันหมกไหม้ในตาปนรณ นรกขุมนั้นยอมเผาตัวทิ้งหลาย
ที่ตกอยู่ในที่นั้นเป็นแสนอันมีเพลิงรอนกล้า เพราะเหตุนี้จึงเรียกว่า ตาปนรณ
เพราะความร้อมากคนเหล่าโคปราศจากความรู้สึกถึงภัย ประพฤติกรรมอันเป็นมา
ที่เป็นกรรมขนาดหนัก คนเหล่านั้นต้องเกิดในนรกอันแสนร้ายกาจอย่างไม่ต้องสงสัย

อนึ่ง คนเหล่าโคฆ่าบิดามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำให้ลงมือแตกกัน ทำให้
พระโลหิตของพระพุทธรูปเจ้าห่อขึ้น คนที่ทำอนันตริยกรรม^๑ ๕ อย่างเหล่านี้ รวมทั้ง
ผู้ฆ่าพระโพธิสัตว์ ฆ่าท่านผู้มีพระคุณยิ่ง ทำลายพระสถูปและไม้ที่พระพุทธรูปเจ้าตรีศู
อีกทั้งเป็นคนดักวรรคในพระพุทธรูป พระธรรมและพระสงฆ์ คนเหล่านี้ทั้งหมดเป็นพวก
ประทุษร้ายมิตร ยอมบังเกิดในเวจันรณ คนเหล่าโคประทุษร้ายภรรยาของคนที่เข
อาจารย์ ของคนที่เข้มนิครและคนที่มีความกึ่งมาอย่างสูง เป็นคนชอบผูกเค็จ คัมสุรา
หรือฆ่าชาวบ้าน คนเหล่าโคยึดถือความเห็นว่ายังยืนและชาคสูญ ทั้งเป็นพวกผู้คิด ก
เหล่านั้นทั้งหมดยอมหมกไหม้ในเวจันรณ ร่างกายของสัตว์ที่บังเกิดในเวจันรณนั้นเขา
สูงถึง ๓ คาวุต^๒ ก็มี ๑ โยชน์ก็มี และ ๒ โยชน์ก็มี แกร่างกายของ
พระเทวทัตต์สูงถึง ๑๐๐ โยชน์ ศีระผิงเข้าไปในแผ่นเหล็กถึงเหนือคิ้ว เข้าห
สองข้างผิงเข้าไปในแผ่นเหล็กถึงข้อเท้า มีทวารเหล็กพุ่งออกจากแผ่นเหล็กวน

^๑ การกระทำความผิดปิโทษหนักที่สุดมี ๕ อย่างคือ ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา
ฆ่าพระอรหันต์ ทำสงฆ์ให้แตกกันและทำให้พระกายของพระพุทธรูปเจ้าห่อเลือดขึ้น

^๒ ระยะความยาว ๑ คาวุตเท่ากับ ๑๐๐ เส้น

เข้าไปทะลุออกที่ศีรษะ หลาวเหล็กก็กลมหนึ่งพุ่งออกมาจากฝามันง้านหน้าแห่งทะลุรูระ
 ประเทศของพระเวททิศนั้นไปทะลุออกจากรูฝามันง้านหลัง หลาวเหล็กก็กลมหนึ่งพุ่ง
 ออกมาจากฝามันง้านหลังค้ำหน้า หลาวเหล็กก็กลมหนึ่งพุ่ง
 ออกมาจากฝามันง้านหลังค้ำหน้า หลาวเหล็กก็กลมหนึ่งพุ่งออกไปจรดฝามันง้านซ้าย ฝามัน
 มือทั้งสองข้างถูกหลาวเหล็กแห่งทะลุออกไปจรดฝามันง้านหลังค้ำหน้าและค้ำหน้า พระเวททิศ
 นั้นมีความลึกซึ้ง ประทุษร้ายพระพุทธรูปเจ้าผู้ไม่ทรงหวั่นไหว จึงเป็นผู้ไม่หวั่นไหวเหมือน
 หมกไหม้อยู่ในนรกอย่างทารุณ ในแรกเวเจีนั้น มีสัตว์หมกไหม้อยู่เต็มแน่นชั่วนิรันดร เหมือน
 ผึ้งที่เกาะไว้เต็มแน่นในเทียน ฉะนั้น เพราะมีสัตว์ทั้งหลายหมกไหม้อยู่อย่างนี้ มี
 กรรมเป็นปัจจัย สัตว์เหล่านั้นเกิดอยู่ที่นี้ ยืนอยู่ที่นี้ ต่างไม่กระทบกัน ต่างก็ไม่เห็นกัน
 เมื่อส่งเสียงก็ สัตว์เหล่านั้นก็ไม่ได้ยินเสียงกันเลย เมื่อฝูงสัตว์เสวยทุกข้ออย่างนี้เพราะ
 มีกรรมเป็นปัจจัย มีกองเพลิงซึ่งเกิดจากฝามันง้านหน้าพุ่งไปจรดฝามันง้านหลัง แยก
 แยกฝูงสัตว์ผู้มีกรรมชั่ว มีเปลวเพลิงพุ่งขึ้นจากฝามันง้านหน้า พุ่งไปจรดฝามันง้านหลัง
 แยกแยกฝูงสัตว์ผู้มีกรรมชั่ว มีเปลวเพลิงพุ่งขึ้นจากฝามันง้านหน้า พุ่งไปจรดฝามันง้านหลัง
 แยกแยกฝูงสัตว์ผู้มีกรรมชั่ว มีเปลวเพลิงพุ่งขึ้นจากฝามันง้านหน้า พุ่งไปจรดฝามันง้านหลัง
 แยกแยกฝูงสัตว์ผู้มีกรรมชั่ว มีเปลวเพลิงพุ่งขึ้นจากฝามันง้านหน้า พุ่งไปจรดฝามันง้านหลัง
 ไปจรดฝามันง้านหลังค้ำหน้า แยกแยกฝูงสัตว์ผู้มีกรรมชั่ว เพราะมีสัตว์แน่นชนิดหาของว่างไม่
 ได้เลย มีความทุกข์ตลอดไป หาของว่างไม่ได้เลย และมีเปลวเพลิงแต่เต็มแดนหาที่ว่าง
 ไม่ได้เลย นรกนั้นก็อเวจี แท้จริงพระเวททิศช่วยทุกข้ออย่างใหญ่หลวงในนรกนั้น

พระราชาทรงพระนามว่ามิลินท์ ทรงเนลียวนลาใน (การตั้ง) บัญชาต่าง ๆ
 ทรงกระทำเรื่องนั้นแหละให้เป็นที่ เหตุ ครั้นถามพระเถระที่ชื่อนาคเสนว่า "ข้าแต่พระคุณเจ้า
 ผู้เจริญ พระผู้ทรงพระภาคเจ้ายอมได้รับเนลิมพระนามว่าทรงพระกรุณา ทรงเป็น
 พระสัพพัญญู หากเป็นเช่นนั้นจริงไซ้ เหตุใดจึงไม่มีพระกรุณาในพระเวททิศเล่า"
 พระองค์ทรงประกอบด้วยพระกรุณา ทรงทราบดีแล้วว่า "พระเวททิศผู้เฝ้าให้บวชแล้วจัก
 กระทำสังฆเภท และจักกระทำโลหิตุปปาทกรรม ต่อจากนั้นจักต้องเสวยทุกข้ออย่างมหัศจรรย์
 ในนรกเงินนรก" ดังนั้น พระองค์ทรงประกอบด้วยพระกรุณาจึงไม่ทรงให้พระเวททิศบวช
 เพราะเหตุนี้ เขาต้องเสวยทุกข้อมากขนาดนี้

เพราะเหตุนี้ ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระผู้ทรงพระภาคเจ้าทรงเป็น
 เช่นไร ลำดับนี้พระนาคเสนถวายพระพรว่า มหาบพิตร เป็นความจริงที่พระผู้ทรง
 พระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงมีพระกรุณาและทรงเป็นพระสัพพัญญู ก็แล พระองค์ทรงเห็นว่า
 พระเทวทัตคนไม่ได้รับบรรพชาแล้ว จึงต้องกระทำกุศลกรรมมากจักหมกไหม้ในอเวจีรก
 เสวยทุกข์อย่างมหันตผลกาลนานมาก แม้วาเราให้พระเทวทัตบวชแล้ว จักกระทำ
 สังฆเภทกรรมและโลหิตุปปากรรมอย่างไม่ต้องสงสัย ต่อจากนั้น (พระเทวทัต) จะต้อง
 เค็ดร้อนเพราะโรกภายใน แม้จะนอนเตียงให้ศิษย์หามมายังสำนักของเรา เพื่อจะ
 ไขว้เรา ยังไม่ทันถึงที่ใกล้ประตู จะระลึกกิ่งคูดของเรา ถึงเราเป็นพระณะในตอนที่
 ถูกแผ่นดินสูบที่ใกล้ประตูวิหาร เจตวัน อนึ่ง พระเทวทัตจักกล่าวคาถาอันระบุสระนี้
 แก่พระผู้ทรงพระภาคเจ้าว่า

ข้าพระองค์ขอถึงพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นอัครมุคคัล ทรงเป็นเทพเทโว เวศ
 ทรงเป็นผู้เผือกคนที่ควรฝึก มีพระจักขุเห็นได้โดยรอบ ทรงมีบุุญลักษณะอันร้อย พระองค์
 นั้นว่าเป็นสรณะ ถวายสมปราณ ถวายกระตูกเหล่านี้ ดังนี้

ในระหว่างแห่งการกล่าวคำนั้น พระเทวทัตจักถูกแผ่นดินสูบ หมกไหม้ผู้
 ในอเวจีรก ครั้นหมกไหม้แล้ว ในที่สุดจักพบความทุกข์นั้น อนึ่ง ถวายอำนาจแห่ง
 กรรมนั้น ในอเวจีรกอันยาวนาน พระเทวทัตนั้นจักได้กล่าวเป็นพระปัจจุจกพุทธ เจ้ามี
 นามว่าอัญญิสสระ จักพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ดังนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเห็น
 เหตุทั้งหมดที่พระเทวทัตจะพนทุกข จึงทรงให้พระเทวทัตบวชแล้ว เพราะทรงมี
 พระกรุณามาก เมื่อพระนาคเสนถวายวิชันนอย่างนี้แล้ว พระยามินทกัศรัตตอไม่ถือว่า
 ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอพระคุณเจ้ากระทำเรื่องกับเป็นอุปัชฌาย์แก่
 ข้าพเจ้า ลำดับนั้น พระเถระกระทำเรื่องอุปมาโดยชอบพันที่ว่า ข้าแต่มหาบพิตร
 เปรียบเหมือนคนที่ถูกโรกเนืยคเบียน แต่ก็ปรารถนาจะบริโภครองแสง ไม่อาจทำให้
 อาหารย่อยได้ โรคกำเริบขึ้น ก็แลพวกหนอและพวกญาติเป็นต้นล้วนมีใจกรุณาช่วยกัน
 รักษาแล้วไม่ยอมมิให้บุรุษนั้นบริโภครองแสง ในกาลนั้นบุรุษนั้นอุบถอบคนเหล่ากั

น้อย ๆ ที่เกี่ยว แม้ในกาลนั้นคนเหล่านี้ก็ไม่ให้ (จงแสดง) จนกว่าโทษจะหมดไป
 ครั้น (เขา) ทนโทษแล้ว จึงพากันให้อาหารแก่ภรรยาชั้น ต่อมาภรรยาชั้นบริโกทอาหาร
 แล้ว ย่อมมีความสุขในกาลทั้งปวง เพราะเหตุนี้แหละมหาบพิตร พวกหมอและแวก
 ญาติเป็นต้น ควรจะถูกเรียกว่าเป็นพวกที่มุ่งประโยชน์หรือคนเหล่านั้นทั้งหมดควรจะ
 เรียกว่าไม่เป็นผู้มุ่งประโยชน์ก็ถูกต้อง เมื่อพระเถระถวายพระพรแล้ว พระราชาครั้น
 กะพระเถระว่า พวกเหล่านี้ทั้งหมดควรจะเรียกว่า เป็นพวกที่มุ่งประโยชน์ก็ถูกต้องแท้
 ไม่ควร เรียกว่าเป็นพวกไม่มุ่งประโยชน์ก็ถูกต้องเลย พระนาคเสนถวายพระพรว่า ข้าก
 มหาบพิตร ขอมหาบพิตรทรงทราบว่า เสน่เกี่ยวกับนั้นแหละ พระพุทธเจ้าทรงเป็น
 พระสัพพัญญู ทรงประกอบด้วยพระกรุณา ทรงให้พระเทวทัตช่วยพระกรุณาแก่ที่เกี่ยว
 ก็ในกาลนั้นพระเจ้ามิลินท์ได้ทูลว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระคุณเจ้า (วิสิขขมา)
 ชอบแล้ว

ความสุขเรียกว่า อายะ บุคคลยอมไม่ได้รับ อายะ ในประเทศใด
 ประเทศนั้นท่านผู้รู้เรียกว่า "นिरये" ภัยประการฉะนี้ จึงอยู่คนที่ทำความชั่วแล้ว
 เป็นผู้หมกไหม้ในเวจันรก เสวยทุกข์ที่มีเปลวเพลิงทึบหาระหว่างมิได้ รุ่งเรืองอยู่ด้วย
 ร้องครวญครางอยู่อย่างโหยหวนที่เกี่ยว วิ่งทล้นไปทางนี้ ทางนั้น ใครเล่าจะ
 สามารถชี้แจงแม้สักว่าส่วนหนึ่ง ของทุกข์นั้น อนึ่ง ใครจักพรรณนาถึงความทุกข์ของ
 คนที่ถูกแผ่นดินกระเบื้องเหล็กอันหนาครอบไว้ ภายในมีเปลวเพลิงดุจโรติวังหาที่ดูก็มีได้
 พุ่งมาจากทิศทั้ง ๔ ระงมด้วยเสียง อย่างไรก็ตาม เขาจักเหือกแห้งไปทิศที่
 เขาทองค้ำบนอยู่ภายในนั้น ผู้ถูกนั้นก็ละเอียดยไป ปลิวไป มีร่างกายสลายไม่
 เคี้ยวกร่อนกระสับกระส่าย ประเดี้ยวลกประเดี้ยวลุ่ม ประเดี้ยวถูกเข็ชคเค็ดอนบับ
 ชื่น ๆ เป็นผู้ถูกความสิ้นหวังบีบบังคับ หันไปช่วยความกับแค้น ความทุกข์ของเขา
 บังคับให้เพื่อพร่าอย่างน่าสงสารอย่างคนหมกที่พึง

ต้นจันทน์เป็นเหล็ก มีหนามยาว ๑๖ องคุลี มีดอกไม้เพลิงแวกด้อม

ค้นสูงขึ้นไปเบื้องบน ๑ โยชน์ สัตว์ถูกอุกมฤตยูรายลงทัณฑ์ ถูกอุกมฤตยูเหล่านี้รวม
 แห้งคายไม้ปฏัก หรือไม่ก็ถูกประหารด้วยอาวุธมีดอกเป็นต้นบ่อย ๆ ถูกเผาเป็นขี้ปี้ ๆ
 กรวดกรางอย่างโทยหวน มีความกลัว มีน้ำตานองหน้า โศกเศร้า ถูกเผาอยู่
 เรื่อย ๆ ถึงแม้จะขอทานขึ้นก็เห็นรากษส ถูกความกลัวบีบคั้นอยู่ ไคว้งไปจนสู่ความ
 พยายาม ครั้นไม่พบสถานที่พัก ก็หวั่นไหว จิตใจกลัววุ่น ความทุกข์ที่เขาเสวยอยู่นั้น
 ฟังมีอะไรเป็นที่เปรียบเล่า เพราะนรกทั้งหลายมีความทุกข์อย่างเดียวกัน สุกแสนทรมาน
 อย่างนี้ เหตุฉะนั้นเจ้าจึงตรัสว่า บุคคลไปถึงโดยไมต้องบอก (หนทาง) อนึ่ง
 ระหว่างที่ห่างไกลกันของกองเพลิงและแก่นจันทร์มีเพียงใด ระหว่างที่ห่างไกลกันของ
 ไฟนรกและไฟในโลกนี้อันนี้เหมือนกัน ๑ ความทุกข์ที่เข็ดเคียดอย่างยิ่งของคนที่ถูกหลอก
 ๓๐๐๐ เล่ม ที่นึ่งเปรียบเทียบเหมือนภูเขาหิมพานต์และเมล็ดพรวณณิกาคของทุกข์ของสัตว์ใน
 นรก ๒ ความทุกข์ของสัตว์ในนรกนั้นเป็นสิ่งที่สัตว์เหล่านั้นพึงรับทุกข์การรับมี
 แม้ผู้มีตบคำจัดชี้แจงเรื่องนั้นโดยไม่มีส่วนเหลือไต่อย่างใด อนึ่ง ท่านกล่าวไว้แล้วว่า
 ในนรกนี้มีไฟ ผู้ที่ไม่เชื่อว่าไฟจักเผาคนชั่วไต่อย่างใดหนอ ผู้ไม่ปรารถนาย่อมถึงทุกข์
 อันทรมาน เพราะเหตุนี้ นักปราชญ์ผู้มีวิจรรย์ญาณจึงเชื่อตบคำเช่นนี้ เว้นการ
 กระทำชั่วทั้งหลาย ย่อมถึงสถานทีนั้น สัตว์นรกที่ถูกบีบคั้นเข้าไปสู่เบาหลอมโลหะที่ละลาย
 จะมีความร้อนของเพลิงเพียงใด แม้ความร้อนที่สะท้อนออกมาก็เป็นสภาพที่บุคคลพึงทปได้
 ยาก ใครเล่าพึงพูดถึงระคัมแห่งความทุกข์ของสัตว์ผู้ตกอยู่ในข่ายกองเพลิงอันเดียวกัน
 คายเพลิงอันร้อนแรงในนรกในเวลาหลายพันปีได้ แม้สัตว์ทั้งหลายเป็นกองเพลิงกองหนึ่ง
 ถูกกรรมกันล้อมไว้ มีว้ายังเป็นอยู่ในนรกไซ้ โอ กรรมทรมานยิ่งนักหนอ มีว่ากรรมที่

๑ เป็นข้อความที่อุปมาให้เห็นว่า ไฟในโลกนี้เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับไฟใน
 นรกแล้ว ไฟในโลกนี้เท่ากับความร้อนที่เกิดจากการอุปโลภด้วยแก่นจันทร์ คือ ความร้อน
 เทียบกันไม่ได้เลย

๒ ความทุกข์ในโลกนี้เมื่อ เปรียบเทียบกับความทุกข์ในนรกแล้วเป็นเรื่องเล็ก
 ความทุกข์ในโลกนี้เหมือนเมล็ดพรวณณิกาค แต่ความทุกข์ในนรกเปรียบเหมือนภูเขาหิมพานต์

บุคคลทำแล้วมีประโยชน์แก่ความสุขอันใดในเวลาชั่วครู่ กรรมนั้นเป็นผลตลอดกาลแล้ว
 เขาหาที่เปรียบไม่ได้เช่นนี้ ก็คนใดเล่าอันความทุกข์ที่มีในมนุษย์แม้ใหญ่หลวงบ้างก็แล้ว
 มีใจคนบ้างพึงกระทำความเชื่อ เพื่อต่อความชั่วแม้สักครู่หนึ่ง โอ นี่เป็นตานุภาพของกรรม
 หลงบุคคลที่ดูตานุภาพของความหลงทำให้หลงมกมาย ก็บุคคลนั้นจะเป็นผู้ปรารถนาความ
 สุขกระทำกรรมที่น่าความทุกข์มาให้ขนาดนี้

เพราะฉะนั้น พึ่งกลัวแต่มาอันมีผลเป็นทุกขอย่างนี้ บุคคลพึงกระทำความ
 เชื่อเพื่อในกุศลเป็นต้น จึงจะขึ้นไปจากความทุกข์ได้ ท่านสัตว์นุษย์ทั้งหลายทราบชัด
 แล้วซึ่งสัตว์ทั้งปวงผู้ถึงความทุกข์ มีความทุกข์ที่ใคร ๆ กำหนดไม่ได้ อันเป็นผลของ
 กุศลตามที่เป็นจริง ดังนี้ เมื่อแสวงหาหนทางแห่งกุศล ๓ ประการ ขอจงเป็น
 ผู้แสวงหาทางอภิสรรณอันยกเยี่ยม เถอญ

ปริเฉทที่ ๒ มีชื่อว่าปริยัตินิเทศ ในคัมภีร์โลกปทีปัสการที่ข้าพเจ้ารจนา
 แล้วเพื่อความเลื่อมใสและความสังเวชของคนก็ จบแล้ว.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย